

**MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
VILÁGGAZDASÁGI KUTATÓINTÉZET**

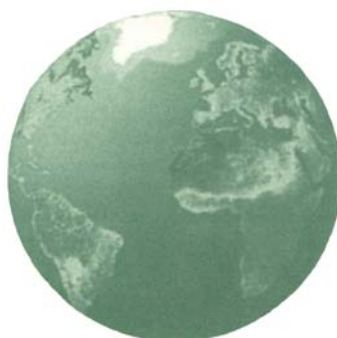
MŰHELYTANULMÁNYOK

62. szám

2004. szeptember

Farkas Péter

**AZ ENSZ SEGÉLYEZÉSI TEVÉKENYSÉGE,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KÖRNYEZETVÉDELEMRE**

1014 Budapest, Orszagház u. 30.
Tel.: 224-6760 • Fax: 224-6761 • E-mail: vki@vki.hu

1) AZ ENSZ-SEGÉLYEK JELENTŐSÉGÉRŐL ÉS JELLEMZŐIRŐL

A multilaterális segélyezés a második világháborút követően, különösen a gazdasági rendszer szétesése után vált a nemzetközi forrástranszferek fontos tényezőjévé. A kétoldalú segélyezéssel szemben a multilaterális forma kevésbé kötött közvetlen üzleti érdekekhez, elvileg jobban figyelembe veszi a segélyezett igényeit.¹ Különösen igaz ez a megállapítás az ENSZ szakosított szervei által nyújtott támogatásokra.

Ezt az általános megállapítást azonban több tényező is gyengíti: (1) Az ENSZ által megvalósított segélyprogramok leggyakoribb formája a projektfinanszírozás, azaz konkrét országban jól körülhatárolható fejlesztési program megvalósítása. Ezekben belül az ENSZ helyi irodáinak fenntartása, a segélyszervezet alkalmazottainak fizetése és életkörülményeinek biztosítása gyakran a segély összegének nagyobbik részét köti le. (2) Gyakran a projektmenedzserek sem függetlenítik magukat a származásuktól, még kedvezőtlenebb anyagi feltételek esetén is szülőhazájuk termékeit preferálják, amikor a projekt megvalósításához vásárolnak. (3) Az újliberalizmus eszméjének megerősödése – a 20. század hetvenes éveit, különösen pedig a kilencvenes évek elejét – óta a multilaterális segélyek is kevésbé szolgálnak az elmaradott országok konkrét fejlesztési tevékenységét (pl. új ipari kapacitások létrehozását), helyette egyre inkább az intézményi fejlesztést, a liberalizáció feltételeinek kialakítását.² Ez különösen érvényes a multilaterális bankokra és

fejlesztési ügynökségekre, de kihatott az ENSZ segélyezési gyakorlatára is.

E megszorítások ellenére az ENSZ szakosított szervei által nyújtott segítség a legkedvezőbbek közé tartozik a gazdaságilag kevésbé fejlett országok szempontjából. Mind a fejlesztési célkitűzéseket, mind a kedvezményes feltételeket tekintve. Az ENSZ-segélyek nagy részét adományként nyújtják, melyet nem, vagy csak nagyon kedvező feltételekkel kell visszafizetni. Ezért a gyengén és közepesen fejlett országok az erre fordítható eszközök növelését szorgalmazzák a nemzetközi tárgyalásokon. Azt is szeretnék elérni, hogy az ENSZ-szervek szerepe növekedjen a fejlődő országok külső finanszírozása, segélyezése keretfeltételeinek meghatározásában. Egyik tanácskozásuk munkaanyagában például ez szerepel: „Az ENSZ, melyet az elmúlt években lényegében véve kirekesztettek a globális gazdaság menedzseléséből (*global economic governance*)” két irányban is növelhetné szerepét „mint független megfigyelő és értékelő” a nemzetközi fejlesztési célok megvalósításában és a „fejlődő országok hangjának és jelenlétének erősítésében...”, hogy a globális kormányzás (*governance*) jobban kifejezze a részvételi demokrácia elveit.” (Financing for... 2002, p. 12.)

Kétségtelen ugyanakkor, hogy a transznacionális társaságok megerősödésével jellemezhető globalizációs korszakban a szolidaritás eszméje gyengült. Az ENSZ által segélyezésre felhasználható források jelentős mértékben a tagállamok segélyalapokba történő befizetéseiből származnak, s mint az alábbi statisztikai elemzésből látható lesz, az erre fordítható eszközök némileg csökkentek a kilencvenes években. Ráadásul a kedvezményezetttek között megnőtt a volt szocialista, átalakuló országok súlya, így a korábban fejlődő országokként számon tartott országoknak kevesebb jutott. Ezen túlmenően az ENSZ kedvezményes segélyei csak kis csermelyt jelentenek a fejlődő országok felé irányuló nemzetközi pénzügyi áramlások (közvetlen és portfólióberuhá-

¹ A kétoldalú segélyezésben gyakran kikötik, hogy a donorországoktól vagy egyenesen valamelyik cégtől kell vásárolni.

² A piacnyitás sok elmaradott országban a hazai termelőkapacitások leépülésével is járt, és nőtt a munkanélküliség.

zások, egyéb segélyek) szélesebb folyamával összehasonlítva.

2) AZ ENSZ SÚLYA ÉS SZEREPE A MULTILATERÁLIS SEGÍTSÉGNYÚJTÁSBAN (STATISZTIKAI ELEMZÉS)

A fejlett ipari országoknak az elmaradott országok segélyezését szolgáló pénzeszközök (ODA) értéke – az *1. táblázatban* látható – a nyolcvanas években dinamikusán, évi átlagban 2,8%-kal, összesen 30%-kal nőtt. A kilencvenes években azonban stagnált, kicsit inkább csökkent. Ezen belül az EU-országok segélykerete tíz év távlatában 8%-kal, az USA-é 23-24%-kal esett vissza, Japáné viszont – gazdasági nehézségei ellenére – 21%-kal nőtt. Az OECD Fejlesztési Segélyezési Bizottságába (DAC) tartozó országok GDP-jük 0,22%-át fordították 2000-ben bi- és multilaterális segélyezésre, ami a hetvenes években az ENSZ-ben elvárásként megfogalmazott és még ma is érvényesnek tartott 0,7%-hoz képest jelentős elmaradás. A teljes DAC-segélyösszegeknek kétharmada a kétoldalú megállapodásokon alapuló bilaterális kihelyezést szolgálta, míg egyharmada jutott a multilaterális segélyező intézmények alapjaiba. Az USA és Japán a segélyeinek csak negyedét helyezi ki multilaterális formában, az Európai Unió közel kétötödét.

A multilaterális segélyező intézmények két nagy csoportja a nemzetközi pénzügyi intézmények (a Világbank-csoport és a regionális fejlesztési bankok) és maga az ENSZ. Mint az *1. táblázat* is mutatja, az ENSZ segélyei igencsak eltörpülnek a teljes segélyösszegekben: a DAC országok teljes segélykihelyezéseinek csak 9,7%-a, ezen belül a multilaterális segélyek 29,5%-a jutott az ENSZ szervezeteinek 2000-ben. Nominális értéken 5,2 milliárd dollárt tett ki, ami távolról sem nevezhető jelentős summának.

Tanulságos Magyarország számára, hogy az egyes DAC-tagországok milyen arányban „szántak” segélykereteikből az ENSZ segélyalapjainak támogatására. Láthatóan az észak-európai országok, mellettük még az Egyesült Államok³ adták erre arányaiban a legtöbbet, teljes segélyalapjuk 12-17%-át (Japán a 9,7%-át). Az Európai Unió átlaga 8,6% volt, de országonként nagy szórással. Portugália segélyeinek csak 2, Franciaország 3%-át szánta az ENSZ szerveinek. Viszonylag keveset (4-7%-ot) adott erre a célra Ausztria, Belgium, Görögország és Spanyolország. Az ENSZ szerepét viszonylag leértékelők között találhatók tehát az EU szegényebb tagországai, bár az összefüggés nem egyértelmű, hiszen Franciaország és Ausztria is viszonylag keveset szán az ENSZ-nek saját hivatalos segélyalapjaiból.

Az arányszámok mellett érdekes a segélyezésre szánt abszolút összegek áttekintése is (*2. táblázat*). Az ENSZ (2000-ben 5,2 milliárd dolláros) segélyalapfeltöltésében a legnagyobb summával az Európai Unió szerepelt (2,2 milliárd dollárral), Japán (1,3 milliárd dollárral) volt a második, az Egyesült Államok (1,2 milliárd dollárral) a harmadik. Mindez nyilvánvalóan Európa nagyobb, az USA kisebb szociális érzékenységeivel is kapcsolatban van. De kifejezi Európa speciális szerződéses kapcsolatait is az afrikai és a karibi (ACP) országokkal. Az is értékpreferenciákat tükröz, hogy Európán belül a legnagyobb német és brit gazdaság mellett a szociálisan orientált északi országok járulnak hozzá viszonylag nagy összeggel az ENSZ segélyforrásainak feltöltéséhez. Magyarország szemszögéből figyelemre méltó, hogy Portugália mindössze bruttó 6, Görögország 16, Ausztria 20, Írország 22 millió dollárral támogatta az ENSZ segélyezési tevékenységét 2000-ben.

2001. évi adatok szerint a multilaterális segélyek megajánlásainak bruttó ér-

³ Az Egyesült Államok GDP-jének csak 0,1%-át szánja hivatalos segélyezésre; a többi fejlett ipari ország legalább 0,2%-át.

téke 47,2 milliárd dollárt tett ki, ebből 42,3 milliárdot a nemzetközi pénzüstézetek, 4,9 milliárdot az ENSZ szervei nyújtottak. (3. táblázat)

Az ENSZ segélyeinek nagy részét, a fejlesztési segélyeket négy *szakosított intézményén* keresztül bocsátja a gyengén és közepesen fejlett országok rendelkezésére:

- 1) Az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP). 2001-ben bruttó 1526 millió dollár értékű segélyt nyújtott. Ebbe az összegbe a UNDP saját fejlesztési segélyei mellett az általa adminisztrált egyéb alapok, így például az ENSZ Környezetvédelmi Programja (UNEP) is bele tartozik. Utóbbiról alább kiemelten lesz szó.
- 2) Az ENSZ Népesedési Alapja (UNFPA). 2001-ben 236 millió dollárt helyezett ki.
- 3) Az ENSZ Gyermekjóléti Alapja (UNICEF). 1414 millió dollárral támogatta a gyermekek ellátását.
- 4) A Világélelmzési Program (WFP). Az élelmzési szükséghelyzeteket 1744 millió dollárral próbálta kezelni a 2001-re vonatkozó adatok szerint.

Az utóbbi három szervezet együtt alkotja az ENSZ ún. Fejlesztési Csoportját (UN Development Group, undg).

2000. évi dollárparitáson számolva az ENSZ segélykeretei a kilencvenes évek folyamán 8%-kal csökkentek. Az ENSZ segélyei nominálisan az 1993. évi 3,4 milliárd dollárról emelkedtek a már említett 2001. évi 4,9 milliárd dollárra. Ezen időszak alatt nem volt jelentősebb eltolódás a nevezett szakosított intézmények segélyösszegei között, de a dolog természeténél fogva az UNICEF és a Világélelmzési Program segélyei ingadoztak. Így szükséghelyzetek miatt éppen 2001-ben jelentősen nőttek mindkét utóbb említett alap segélykihelyezései. Ezért az ENSZ bruttó segélyei a 2000. évi 3,8 milliárd dollárról 2001-ben közel 5 milliárdra ugrottak.

Végül nézzük meg, hogy az egyes földrajzi térségek milyen arányban részesednek a multilaterális segélyekből, s azon belül az ENSZ alapjaiból. Ennek

vizsgálata a rászorultság és a részesedési arányok összevetése szempontjából érdekes. Ma már nyilvánvaló ugyanis, hogy a liberális világgazdasági rend nem csökkentette, hanem növelte a fejlődési lehetőségek különbségeit, ezzel a gazdasági-társadalmi szakadékot az egyes ország-csoportok (és az országokon belül a társadalmi rétegek) között. A fejlett és fejlődő országok egy főre jutó GDP-jének átlaga közötti különbség a második világháború után kilencszeres, a hetvenes évek elején 14-szeres volt, ma 20-25-szörös. A globalizáció körülményei között tehát fokozott ütemben nőtt a differenciálódás – ezen belül a fejlődő országok egyes csoportjai között is. A szegényebb országok lemaradó pozícióba kerültek, miközben az újonnan iparosodók felzárkóztak. A kedvezményes segélyalapok a spontán piaci viszonyok differenciáló hatásait lennének hivatottak ellensúlyozni. Ezért érdekes például megvizsgálni, hogy a legszegényebb kontinens, Afrika, milyen arányokkal szerepel a segélyezésben, azon belül az ENSZ szervek segélynyújtásaiban.

A 4. táblázat is azt mutatja, hogy tendenciájában csökkent a fejlődő országok részesedése. A bilaterális kihelyezésekben egy évtized alatt 84,6%-ról 73,7%-ra, a multilaterális kihelyezésekben 93,5%-ról 82,1%-ra. A fejlődő országok 1989–90-ben bilaterális formában 30, 1999–2000-ben már csak 27 milliárd dollárnyi segélyt kaptak (folyó áron!), míg multilaterális formában 12 milliárdról 11 milliárdra csökkent a nekik jutó nominális segélyösszeg. Ezzel párhuzamosan több jutott az átalakuló, volt szocialista országoknak.

A segélyek kontinensek közötti megoszlása fordítottan aránylik a térségek fejlettségéhez és a rászoruló lakosságának nagyságához, tehát megjelenik az eloszlásban a segítségnyújtási törekvés.⁴ A szo-

⁴ Fekete-Afrikában az egy főre jutó hivatalos segély (DAC) 2000-ben 20 dollárt, a Közel-Keleten és Észak-Afrikában 16, Kelet-Ázsiában és a csendes-óceáni térségben 5, Dél-Ázsiában 3, Latin-Amerikában 10 dollárt tett ki, míg az európai és a közép-ázsiai segélyezett országokban 23 dollárt. Fel-tűnő az alacsony szint Dél-Ázsia esetében és a vi-

lidaritási elv azonban sokat gyengült a kilencvenes években. Afrika részesedése a bilaterális segélyekben 46-ról 38%-ra, a multilaterális segélyekben 52-ről 46%-ra csökkent, miközben a rá jutó teljes éves segélyösszeg 20-ról 15,5 milliárd dollárra esett. Kelet- és Dél-Ázsia részesedése ugyanakkor a bilaterális segélyekben 33%-ról 42-43%-ra emelkedett, a multilaterálisban stagnált. Latin-Amerika a bilaterálisban 13%-ról 15%-ra, a multilaterálisban 9-ről 12%-ra növelte részesedését.

Az ENSZ-intézmények segélykihelyezéseinek regionális megoszlásáról 1998. évi adatok állnak rendelkezésünkre. Az ezt bemutató *5. táblázat* nettó értékeket tartalmaz; ebben az évben nettó 2,6 milliárd dollár segélyt nyújtottak az ENSZ szakosított szervezetei. Ugyanabban az évben az ENSZ segélyeinek (kötelezettségvállalásainak) bruttó értéke – lásd a 3. táblázatot – 4,3 milliárd dollár volt. A nettó és bruttó adat közötti 65%-os különbség túl nagynek tűnik, különösen az ENSZ-segélyek kedvezményes törlesztési feltételeit ismerve. Ezért mielőtt az ENSZ-segélyek területi megoszlását áttekintjük, kis kitéréssel szót ejtünk az ENSZ-segélyek bruttó és nettó összegének különbségéről. Egyrészt a korábbi hitelek törlesztése magyarázza a különbséget. A második tényező az, hogy a bruttó összeg felajánlást jelent, mert a tényleges felhasználás ettől általában elmarad. A harmadik ok valószínűleg statisztikai-módszertani. Arról van szó, hogy a donorországok segélyként számolhatják el az ENSZ szervezeteinek befizetett tagsági díjuk egy részét. Hogy mekkora hányadát, az attól függ, hogy az adott szerv milyen mértékben segíti a fejlődő országokat. Így magának az ENSZ-tagdíjnak csak 11,5%-a, az UNESCO esetében a 6,65%-a, a Meteorológiai Világszervezetnél (WMO) a 3,3%-a. Ugyanez az arány a fejlődő országokat segítő szakosított intézmények esetében jóval magasabb: például az Egészségügyi Világszervezet (WHO) tagdíjának 75,4, a

FAO-énak 52,8%-a számolható el segélyként. Az ENSZ fejlesztési szervezetei esetében még magasabb az arány. (Szigetvári 1999, p. 108.) Nyilvánvaló, hogy a statisztikailag segélyként elszámolt, az ENSZ szervezetek működési feltételeit biztosító hozzájárulás nagy része nem válik automatikusan valóban kihelyezett segéllyé.

Az ENSZ-segélyek regionális megoszlása – bár nem pontosan ugyanazon földrajzi felosztás szerepel, mint a 4. táblázatban – tendenciájában hasonló, mint a bilaterális és a nemzetközi pénzüzetek kihelyezéseit is tartalmazó teljes multilaterális adatok estében. Afrika (és a Közel-Kelet) súlya az ENSZ-segélyekben azonban még nagyobb, Ázsiáé pedig kisebb. Afrikának és a Közel-Keletnek együttesen az ENSZ-segélyek 61%-a jutott, Kelet-Ázsiának és Óceániának 10, Dél-Ázsiának ugyancsak 10, Latin-Amerikának 13%. Afrika nagyobb súlya azt tükrözi, hogy az ENSZ segélyezési tevékenységében a rászorultsági elv még egyértelműbben érvényesül, mint a segélyezés egyéb formáinak esetében. Afrika súlya egyaránt kiemelkedő az elsősorban krízishelyzeteket kezelő Világélelmezési Program és a gyermekjóléti UNICEF-segélyek, mind pedig a fejlesztési célú UNDP-programok esetében. (Ugyanakkor a UNDP által 2001-ben a legnagyobb összegekkel támogatott országok listáját ázsiai országok vezetik, csak a negyedik afrikai. Banglades volt 20 millió dollár feletti összeggel az első, őt követte 13-17 millió dollárral Myanmar, Irak, Etiópia, Mozambik, Kína, Vietnam, Kongói Népi Köztársaság, Tanzánia, Nigéria.) Észak-Afrika és a Közel-Kelet súlya jelentős (44%-os) az egyéb alapokban, melyekhez a Menekültügyi Főbiztos Hivatala (UNHCR), a palesztin menekültek segélyalapja (UNRWAPR), valamint az ENSZ technikai segítségnyújtási alapja tartozik. Nyilvánvaló, hogy a menekültek nagy száma áll a háttérben.

szonylag jelentős érték a volt szocialista térségekben. (World Development Report 2003. The World Bank 2003, p. 241.)

3) A KÖRNYEZETVÉDELEM LEGFONTOSABB ENSZ-SZERVEZETEI

Az ENSZ szakosított szervezetei közül messze a UNDP, az ENSZ Fejlesztési Programja (fejlesztési ügynöksége) rendelkezik a legnagyobb környezetvédelmi célú pénzügyi alapokkal. Jelen van minden gyengén és közepesen fejlett országban. Stratégiai támogatást nyújt a kormányzatoknak a környezetvédelmi szemlélet befogadásához, és évente több száz környezetvédelmi projekt megvalósítását segíti.

Az ENSZ kifejezetten környezetvédelmi szervezete az ENSZ Környezetvédelmi Programja, a UNEP (United Nations Environmental Programme). Kisebbs költségvetéssel rendelkezik. Elsősorban a környezetvédelem tudományos és információs háttérét szolgáltatja az ENSZ-családon belül.

A következőkben e két szervezet fontosabb tevékenységeit tekintjük át. A környezetvédelemben közvetlenebbül érdekelt további ENSZ-szervezetek, egyben a UNDP stratégiai partnerei, az alábbi (3.1) pont végén találhatók.

3.1. A UNDP, az ENSZ Fejlesztési Programja

A fenntartható fejlődés megvalósítása feltételezi a gazdasági, kormányzati, társadalmi-szociális dimenziók harmonizálását a környezeti értékek védelmével és kiaknázásával. E harmonizáció segítésére, koordinálására globális, regionális, nemzeti és helyi szinten a UNDP (United Nations Development Programme) hivatott. A UNDP öt regionális és minden fejlődő országban fellelhető helyi irodája révén pénzügyi és technikai segítséget nyújt beruházásokhoz, a nyersanyagkincsek kiaknázásához, s egyben helyi szinten a kü-

lönböző ENSZ-segélyezési tevékenységek legfőbb koordinátora.

Tevékenységében a környezeti szempontok egyre nagyobb szerepet kapnak. A 90-es évek folyamán több mint 160 országban támogatta a környezetvédelmet a fenntartható fejlődés, a szegénység csökkentése érdekében. 2001-ben 2,5 milliárd dollár volt a költségvetése, amit 672 millió dollárnyi költségvetésen kívüli pénzeszköz (célalap-hozzájárulás, projektek kofinanszírozása) is kiegészített. A UNDP környezetorientált tevékenységének keretei és irányai a következők:

- (1) 1992-ben a Rio de Janeiro-i csúcserkeztelen *Agenda 21* című dokumentumban fogalmazta meg a fenntartható fejlődés globális tervét, a gazdasági növekedés, a demokratikus kormányzás, a szociális fejlődés és a környezetvédelem összehangolásának igényével. Ennek szellemében a UNDP megindította a Capacity 21 programot, amely a környezetvédelem ügyének integrálását segítette a nemzeti fejlesztési tervekbe, egyben a befogadó intézményi kapacitás bővítését is, mégpedig elsődlegesen a szegénység csökkentésének ügyét szem előtt tartva. A Capacity 21 program szerint ugyanis a környezeti pusztulást szociális kihatásait figyelembe véve kell kezelni. A nemzeti szintű tervek kialakításában a UNDP szakemberei 130 fejlődő és átalakuló országban működtek közre, s 75 országban konkrét fejlesztési projekttel is segítettek az Agenda 21 céljainak érvényesítését. A Capacity 21 célalap saját költségvetési keretéből évente mintegy kilencmillió dollárt használt fel segélyként, de 2001-ben a donorországok már 25 millió dollárt fizettek be a UNDP által létrehozott önkéntes pénzalapjába. A Capacity 21 programok finanszírozását az alábbiakban ismertetett GEF-alap lényegesen nagyobb összegekkel támogatja.
- (2) Az éghajlatváltozás és az egyéb környezeti problémák hosszú távú hatásainak mérséklését szolgálta az ún.

montreali protokoll, ennek megvalósulását pedig a Globális Környezetvédelmi Alap (Global Environment Facility, GEF) segíti. Az utóbbi tevékenységét részben a szoros értelemben vett UNDP-költségvetésen kívül létrehozott, önkéntes befizetésekből gazdálkodó Thematic Trust Fund on Environment (TTFE) célalap támogatja. A GEF konkrét projekteket is szponzorál a biodiverzitás, a nemzetközi vizek védelme, a klímaváltozás mérséklése, a termőföldek leromlásának megakadályozása érdekében; a UNDP szakemberei a GEF finanszírozásában – a helyi szinttől a legfelső döntéshozatalig – közreműködnek a környezeti károk hatásainak mérséklésében is. A UNDP irodák 90%-a 580 projekt keretében vett részt ilyen környezetvédelmi tevékenységben. A GEF a globális környezetvédelmi megállapodások megvalósulását, valamint a környezeti szempontok nemzeti fejlesztési tervekbe történő integrálását (pl. a Capacity 21-et) eddig 1,2 milliárd dollárral támogatta. Az említett környezetvédelmi célalapba (TTFE-be) – mely a UNDP önkéntes célalapjai között a legnagyobb – 2001-ben közel 160 millió dollár folyt be.

- (3) A GEF kisebb projekteket támogató programja (Small Grants Programme) 60 országban 40 millió dollár értékben 2600, helyi közösségeket érintő környezetszempontú fejlesztést támogatott.
- (4) A UNDP koordinálja az ENSZ milenneumi fejlesztési céljainak megvalósulását célzó erőfeszítéseket az ENSZ-intézmények között, és minden érintett országban helyi szinten is. Ezzel kapcsolatban kutatási programot indított, mely tanácsokkal látja le az egyes országokat. A munkálátokat a neves közgazdász, Jeffrey Sachs vezeti.
- (5) Külön iroda foglalkozik az elsivatosodás és a szárazságok kezelésével

(Office to Combat Desertification and Draught).

- (6) A UNDP Energia a Fenntartható Fejlődésért (Energy for Sustainable Development) programja 450 millió dollárral segítette a kormányokat a fenntartható fejlődésnek megfelelő, az energiatakarékosságot és -hatékonyaságot segítő projektek megvalósításában. Az energetikai programok pénzügyi forrásainak bővítését szolgálja a Thematic Trust Fund on Energy önkéntes befizetéseket gyűjtő célalap.
- (7) A UNDP szakértői segítséget adnak a fejlődő országoknak a fenntartható fejlődés megvalósításához, beleértve az ehhez kapcsolódó tevékenységeket (kereskedelem és beruházások, energiagazdálkodás, vízgazdálkodás, nemek egyenlősége, biodiverzitás fenntartása stb.). Országos felméréseket és elemzéseket készítenek, fejlesztési javaslatokat tesznek, megszervezik a finanszírozást.
- (8) A UNDP részt vett a nagy környezetvédelmi konferenciák, mint a johannesburgi csúcs előkészítésében. Közreműködik a partneri kapcsolatok építésében, a civil szervezetek, a média, a magánszektor integrálásában a nemzetközi környezetvédelmi tárgyalásokba. Tematikus konferenciákat rendez a környezetvédelmi szempontok nemzeti szintű befogadásának elősegítésére. Egyes esetekben a globális környezetvédelmi programok finanszírozásában is részt vállal, koordinálja a regionális erőfeszítéseket. E tekintetben különösen a nemzetközi vizek állapotának javításában aktív.
- (9) 2001-ben hat újabb tematikus, önkéntes pénzügyi célalapot hozott létre. Ezek között az Energia- és Környezetalap kapcsolódik a környezetvédelem ügyéhez.
- (10) A UNDP széles körű publikációs tevékenységet folytat a fejlesztési és segélyezési kérdésekről. Folyóiratokat jelentet meg (pl. a *Cooperation South*

címűt). Éves jelentéseket publikál (*UNDP Annual Report*).

- (11) Szorosan együttműködik a környezetvédelemben érdekelt egyéb szervezetekkel; kiemelten az ENSZ Környezetvédelmi Programjával (UNEP), melynek tevékenységéről alább lesz szó. A FAO mezőgazdasági, élelmiszergazdasági, erdészeti és halászati biztonsági törekvéseihez nyújt technikai együttműködési és stratégiai támogatást. A Világbankkal több fórumon működik együtt (Global Water Partnership, Global Water Forum, Consultative Group on International Agricultural Research, a szegénység és a környezet kapcsolatáról a Poverty Reduction Strategy Papers keretében). Az ENSZ pénzügyi alapjait koordináló szerv (UNFIP) keresztül egyeztet a biodiverzitással és a klímaváltozással kapcsolatos programokat. Egyeztet az Európai Unióval is (pl. a Poverty and Environment Initiative keretében). A svéd fejlesztési ügynökség, a SIDA a vízgazdálkodásban és a környezetvédelem általános kérdéseiben partnere a UNEP-nek. A UNDP hivatalos stratégiai partnerségi listáján a következő intézmények találhatók: DFID (Department for International Development), European Union, FAO, SIDA, UN/DESA (Department of Economic and Social Affairs), a UNEP és a UNFIP (UN Fund for International Partnership).

3.2. A UNEP, az ENSZ Környezetvédelmi Programja

Az ENSZ Környezetvédelmi Programja, az UNEP (United Nations Environmental Programme) kis költségvetésű, tudományos, információs és szervezői háttérrel rendelkező szervezet. Működését részben a már tárgyalt GEF finanszírozza. Olyan prioritásokat tart szem előtt, mint (i) a vízkészletek jövője, (ii) a tiszta és újratermelő energia ügye, (iii) az egészség és a környezet

kapcsolata, (iv) a fenntartható mezőgazdaság kialakítása és (v) a biodiverzitás elősegítése.

- (1) Tevékenységében az első terület a tudományos kutatások és felmérések készítése. Például 1995-ben készült el hatalmas munkával a globális biodiverzitási regiszter (Global Biodiversity Assessment), amely azóta minden hasonló irányú kutatás alapja lett. A svédországi Kalmár egyetemével felmérték földünk nemzetközi vizeinek állapotát (Global International Water Assessment), cselekvési scénáriókat dolgoztak ki, és javaslatokat tettek a döntéshozóknak.
- (2) A UNEP több nemzetközi környezetvédelmi szerződés előkészítésében játszott szerepet. Így az ózonréteg védelmével kapcsolatos 1987. évi montreali protokoll (Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer) előkészítésében is. A FAO-val együttműködésben született meg a veszélyes rovarirtó szerek nemzetközi kereskedelmével kapcsolatos óvatossági és biztonsági előírásokat tartalmazó, 1998. évi rotterdami egyezmény. Az UNEP hirdette meg 1998-ban a mosószerek és gyártásuk környezetvédelmi előírásaival kapcsolatos deklarációt (International Declaration on Cleaner Production). Most van tárgyalás alatt a veszélyes kémiai anyagok kötelező engedélyeztetésével kapcsolatos megállapodás.
- (3) A UNEP erőfeszítéseket tesz a biodiverzitás megőrzése érdekében. Az ezzel kapcsolatos nemzetközi szerződés (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, CITES) gazdjaként a UNEP 30.000 veszélyeztetett faj védelmét segíti. Közreműködésével szorították vissza például az elefántcsont kereskedelmet, és növelték a rinocérosz állományt Afrikában és Indiában.
- (4) A fejlődő országokban a UNEP is ösztönzi a kormányokat abban, hogy a környezetvédelmi szempontokat job-

ban vegyék figyelembe az energetikai fejlesztésekben. Ezt külön hivatalok menedzselik (UNEP Collaborating Centres on Energy and Environment, UNCCEE).

- (5) A szervezet hatalmas információs rendszert épített fel glóbuszunk környezeti állapotáról (Global Resource Information Database, GRID). Az *online* is lekérhető adatok sokszínűségét mutatják a főbb adatbázisok címei: atmoszféra, üzlet és ipar, vegyi anyagok, civil társadalom, energia, környezeti felmérések, friss vizek, kormányzás és jog, föld, tengeri és tengerparti területek, fenntartható fogyasztás, városok, biodiverzitás. 2000-ben külön biodiverzitás infocenter létesült.
- (6) Külön részlege (Division of Early Warning and Assessment, DEWA) foglalkozik a légkör felmelegedésének problémáival, és a kormányok igényeit szolgáló nyitott információs rendszert működtet erről a témáról.
- (7) 26 országban vannak képviselői, akik független szakértőként munkálkodnak a fenntarthatósággal kapcsolatos globális információs rendszer és program (Sustainability Reporting Guidelines) kidolgozásán.
- (8) Különböző környezetvédelmi témákban füzeteket, tanulmányokat és periodikákat jelentet meg. Éves összefoglalója a *Global Environment Outlook*.
- (9) Az UNEP segíti a környezetvédelemhez kötődő nemzetközi kapcsolatokat. Egyik fontos szerve a nemzetközi szóértést szervező központja (UNEP World Conversation Monitoring Centre, WCMC). A Global Reporting Initiative keretében – ez egy más tulajdonosokkal együtt fenntartott információs rendszer – igyekszik elősegíteni a környezettel kapcsolatos információk önkéntes közzétételét a magánszektor bevonásával. Eddig húsz transznacionális cég csatlakozott.

4) AZ ENSZ MILLENNIUMI DEKLARÁCIÓJA ÉS AZ „MDJ- FOLYAMAT”, (AZAZ A MONTEREY- DOHA–JOHANNESBURG- TÁRGYALÁSOK)

A globális nemzetközi gazdasági rendről és a fenntartható fejlődésről folytatott tárgyalások felgyorsultak az ezredfordulón. Ebben a kilencvenes évek világgazdasági folyamataival szorosan összefonódó jelenségek játszották a főszerepet. Ahogy az ENSZ-zsargonnal megjelenítik, a „globalizáció lehetőségeket és kihívásokat eredményezett”. Az ezredfordulás számvetések, nagy horderejű nemzetközi konferenciák vitái elsősorban a „kihívások”, azaz a fejlődés ellentmondása körül forogtak. A konkrétabb cselekvési programok is ezeket jelenítették meg.

Az ENSZ jelentős mértékben segítette a globális gazdasági, társadalmi és környezeti folyamatok végiggondolását lehetővé tevő világkonferenciák megrendezését (bár a Kereskedelmi Világszervezet dohai értekezlete esetében ezt csak közvetve tehette, hiszen a WTO nem tagja az ENSZ-intézmények családjának).

Az ezredforduló utáni három jelentős világkonferenciához a háttér az ENSZ millenniumi deklarációja adta meg, melyet a 2000. évi közgyűlés fogadott el. Ennek I. részének pontjai mindazon elveket tartalmazzák, melyek szellemében szervezték a montereyi finanszírozási és adósságkonferenciát, a dohai kereskedelmi konferenciát és a fenntartható fejlődéssel foglalkozó johannesburgi konferenciát. Azaz kiemelte a finanszírozás és szolidaritás fontosságát, a szabadkereskedelem kereteinek tágítását, az emberiség közös környezetének védelmét.

Természetes a konferenciák tematikáját, a viták irányait, az elfogadott dokumentumokat jelentős mértékben maga a konkrét világgazdasági fejlődés, hozzá

kapcsolódva a társadalmi, szociális és környezeti jelenségek és érdekkülönbségek hozták felszínre.

Ami a montereyi konferenciát illeti, háttérében a nemzetközi pénzügyi rendszer zavarai, törékenysége és főleg a fejlődő országok szinte kezelhetetlen és tovább halmozódó adóssághegyei voltak. A kilencvenes évek világgazdasági folyamatai válságos helyzeteket eredményeztek egyes fejlődő országokban. 1997–1998 táján egész térségek, először Ázsia majd Oroszország, ezt követően Brazília és ennek következtében Latin-Amerika több országa került nehéz fizetési helyzetbe. A pénzügyi luftballon szakadásai és a regionális válságok 1998 októberében a legfejlettebb országok tőzsdéit is megingatták. Kiderült, hogy bár az elmaradottabb országok adóssághegyei nem duzzadtak olyan gyorsan, mint a nyolcvanas években, de azért tovább halmozódtak, és egyéb hatásokkal – a külföldi tőke menekülésével párhuzamosan – majdnem fizetéseképtelenné tették a szóban forgó országokat. A nemzetközi pénzügyi rendszer zavarai kapcsán felmerült annak reformja és egyben a fejlődő országok adósságainak könnyítése, a fejlődő térségekbe áramló források növelésének szükségessége. Ez volt tehát a montereyi adósságkonferencia előzménye, melyet természetesen elsősorban a kevésbé fejlett adós országok szorgalmaztak.

Ami a WTO-tárgyalásokat illeti, ezeket a transznacionális vállalatok és az őket képviselő kormányok türelmetlensége ösztönözte: a megbeszéléseket a nemzetközi gazdaság további liberalizálása érdekében szorgalmazták. Erre ösztönözte őket a gazdasági recesszió, azaz az, hogy újabb megrendelésekkel, piacok meghódításával próbálják meg ellensúlyozni profitjuk csökkenését, esetenként elérni veszteségeik mérséklését, s igyekezzenek jobban kihasználni meglévő kapacitásaikat. A transznacionális konglomerátumok, melyekben a termelő, a szolgáltató, azon belül a pénzügyi tevékenységek egyaránt helyet kaptak, nagyon is érdekelték a Kereskedelmi Világszervezet, a

WTO keretében folytatott kereskedelem-fejlesztési tárgyalásokban, mindenek előtt a szolgáltatások határokon átnyúló liberalizálásában (a GATS-tárgyalások folytatásában). Az 1999. évi seattle-i kudarcuk után megújult erővel munkálkodtak egy sikeres miniszteri értekezlet előkészítésén. Bár a fejlődő országok továbbra is sok fenntartást hangoztattak a szolgáltatások nemzetközi kereskedelmének liberalizálása kapcsán, pozíciójuk gyengült, mégpedig a terrortámadások nyomán és a fejlettek jobban előkészített, ügyesebb tárgyalási technikája következményeként. Ilyen előzményekkel került sor a WTO, elsősorban a legfejlettebb ipari országok által szorgalmazott, dohai miniszteri értekezletére.

A fejlett tőkés országok vezérelte globális gazdasági növekedés hatásainak eredményeként ugyanakkor, a kilencvenes években egyre jobban tudatosodott a globális környezet romló állapota, és nem különben a jövedelmek differenciálódása, a szegénység problémája. A fenntartható fejlődés körüli tárgyalásokon a környezeti fenntarthatóság és a gazdasági fenntarthatóság mellett egyre jobban előtérbe került a szociális fenntarthatóság kérdése. Rio de Janeiro (1992), Kiotó (1997), Manila (1998) után Johannesburg következett. Ezekben a tárgyalásokon egyre bonyolultabban fonódtak össze és konfrontálódtak a fejlett és fejlődő országok érdekei. A globális környezetet károsító folyamatok a legfejlettebb országokat is fenyegetik, mégis különbözőképpen reagáltak. Az individualistább Egyesült Államok távolságtartó álláspontja, vagyis az, hogy a kiotói megállapodást nem írta alá, élesen elkülöníti a többi fejlett országtól. Ez a különbség – bár erről ritkábban esik szó – a szociális érzékenységre is vonatkozik. Ugyanakkor a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos tárgyalások – megítélésem szerint – taktikai elemeket is tartalmaznak, még a „lelkesebben” résztvevő fejlett országok részéről is. Van ugyanis ezeknek a nemzetközi megbeszéléseknek egyfajta indulatokat csitító szerepük is. Sokat lehet beszélni a környezeti és társadalmi fenntarthatóság közötti összefügg-

gést hangsúlyozó fejlődés, fejlődési modellek szükségességéről. Továbbá a jó kormányzásról, a korrupcióról, a fejlődő országok tennivalóiról. Akkor kevesebbet kell beszélni arról, hogy a fejlett országok maguk milyen mértékben felelősek a környezeti ártalmakért, a nemzetközi gazdaság játékszabályai hogyan „sodorják vissza” a legfejletlenebb országokat. A segélyek felhasználásában mutatkozó tényleges anomáliákra is hivatkozva a segélyek, támogatások összegét vissza lehet fogni. Persze a fejlődő országok nagyon is érdekeltek ezekben a tárgyalásokban, és több pénzt szeretnének látni a fenntartható fejlődést támogató alapokban. A statisztikában azonban azt láttuk, hogy az ilyen típusú modellek megvalósításával foglalkozó ENSZ-szervezetek rendelkezésre álló pénzalapok inkább csökkentek a kilencvenes években (bár a legutóbbi évben, melyről statisztika rendelkezésünkre áll, tehát 2001-ben éppen kissé növekedtek). Ezek a források aligha kompenzálhatják a jelenlegi, a vállalati érdekek egyoldalú érvényesítésén alapuló gazdálkodási világrend környezetéből fakadó és a szociális biztonságot károsító hatásokat, legfeljebb mérsékelhetik azokat.

A továbbiakban az ENSZ millenniumi deklarációjának és a három említett konferencia záródokumentumainak a fenntartható fejlődéssel, azon belül a környezet védelmével és a fejlődés finanszírozásával, valamint az ENSZ szerepével kapcsolatos megállapításairól lesz szó.

4.1. Az ENSZ millenniumi deklarációja és cselekvési programja

A 2000. szeptember 8-án, az ENSZ-közgyűlésen elfogadott nyolcoldalas deklaráció az igazságos, békés és a kollektív felelősség talaján álló világért áll ki. A legfontosabb elvek között kiemeli a természet megbecsülésének fontosságát, és drámai módon figyelmeztet arra, hogy a jelenlegi állapotok pusztítóak: „Körülményekkel, a fenntartható fejlődéssel összhang-

ban kell menedzselni az élő környezetet... A termelés és fogyasztás jelenlegi fenntarthatatlan rendjét meg kell változtatni közös jólétünk és utódaink érdekében.”

A dokumentum IV. pontja Közös környezetünk védelméért címen össze is foglalja a legfontosabb teendőket. Kiáll az ENSZ második környezetvédelmi világkonferenciáján, Rio de Janeiróban elfogadott Agenda 21 cselekvési program és a kiotói protokoll mellett, továbbá a biodiverzitásról és az elsivatagosodás megakadályozásáról korábban kötött egyezmények mellett. Hangsúlyozza az erdők, a fejlődő országok vízkészletei védelmének fontosságát.

A VI. pont külön is kitér arra, hogy további erőfeszítések szükségesek az emberiséget fenyegető katasztrófák megelőzésére. Ezek között is nagy hangsúllyal szól a természeti csapásokról.

Az ENSZ szerepének erősítése kapcsán a legtömörebben összefoglalja körünk egymással is összefonódó legfontosabb kihívásait: „Minden erőfeszítést megteszünk, hogy az ENSZ-t a legfontosabb prioritások hatékony eszközévé tegyük: harcolunk azért, hogy a világ minden népe fejlődjön, harcolunk a szegénység, a kirekesztettség és betegségek ellen, harcolunk az igazságtalanságok ellen, harcolunk az erőszak, a terror és a bűnözés ellen, és harcolunk közös lakunk leromlása és pusztulása ellen.”

Persze ezek az emelkedett szavak csak cselekvési irányokat jelölnek ki. Hivatkozási alapul szolgálnak a további tárgyalásokon. Az elérendő célokat konkrétan a Mi a népek. Az ENSZ szerepe a 21. században című cselekvési program tartalmazza. Hivatalos elnevezéssel ezek az ENSZ millenniumi fejlesztési céljai (Millennium Development Goals). Közöttük a számszerűsíthető, illetve a legkonkrétabb feladatok kicsit önkényesen csoportosítva a következők: (1) 2015-ig felére kell csökkenteni a napi egy dollárból élők számát. 2020-ig legalább százmillió városi nyomornegyedben élő ember életét kell megváltoztatni. (2) 2015-ig minden gyermek jusson elemi oktatáshoz.

(3) Biztosítani kell a nők egyenlőségét, különösen az alapfokú és a középfokú oktatásban. (4) 2015-ig kétharmadával kell csökkenteni az öt éven aluli gyermekek halálozási rátáját, háromnegyedével kell csökkenteni a szülő nők halálozási arányát. Vissza kell szorítani a HIV/AIDS-t, a maláriát és a többi betegséget. (5) Biztosítani kell a környezeti fenntarthatóságot. Ezen belül a fenntartható fejlődés váljon a nemzeti fejlesztési programok részévé, és meg kell állítani a környezeti források veszteségeit. Szembe kell nézni a vízválsággal, és 2015-ig a felére kell csökkenteni az egészségtelen vizet fogyasztók számát. Szól a dokumentum a klímaváltozásról, a termőföld, az erdők védelméről, a halászatról, a biodiverzitásról, a környezettudatos oktatásról is. (6) Globális összefogást sürget a fejlődés érdekében, azaz a nyílt kereskedelmi és pénzügyi rendszerért, a legelmaradottabb országok érdekeinek figyelembe vételért, adósságaik kezelésért, gyógyszerellátásukért, a fiataloknak a megfelelő munkaalkalom megteremtéséért stb. (7) Ez a dokumentum is hangsúlyozza, hogy a kihívásokkal és a felsorolt feladatokkal az ENSZ megerősítése nélkül nem lehet hatékonyan szembenézni. Az Egyesült Államok ENSZ-el kapcsolatos szkepticizmusát ismerve – különösen az iraki háború után – ennek a megállapításnak kiemelt jelentősége van.

A cselekvési program tehát elsősorban az emberiség jólétével és környezetével kapcsolatos konkrét feladatokat fogalmazott meg. Nyilvánvaló, hogy ez a két kérdés szorosan összefügg egymással: az életminőség, az egészség és a környezet állapota a legszorosabban összefonódik. Ilyen értelemben – és ez pozitív – a fenntartható fejlődés humán és ökológiai oldala kiemelten szerepelt az ENSZ millenniumi dokumentumaiban. Csak közvetetten volt azonban utalás arra, hogy a jelenlegi nemzetközi gazdálkodási és társadalmi rendet és a transznacionális társaságok tevékenységét hogyan kellene megváltoztatni a kedvezőtlen szociális, egészségügyi és ökológiai jelenségek és

folyamatok megjavítása érdekében. Ezért is látott napvilágot a jubileumi dokumentumok megjelenése óta sok olyan szakmai elemzés, amelyek szerint a felsorolt célok megvalósíthatósága kérdéses. Lehetséges, hogy ezek az önmagukban nemes célkitűzések ugyanúgy a történelem süllyesztőjébe kerülnek, mint az Új Nemzetközi Gazdasági Rend vagy az ENSZ ún. fejlesztési évtizedeinek koncepciói?

4.2. Doha: a WTO miniszteri konferenciája

Időrendben a WTO-é volt az első a nagy tematikus konferenciák között. 2001 novemberében tartották Katar fővárosában, Dohában.

A konferencia legfontosabb általános dokumentuma a miniszterek deklarációja. Ez bevezetőjében azt hangsúlyozza, hogy a gazdasági növekedés általános lassulása miatt ma még fontosabb „hogy a kereskedelmi politikák reformjának és liberalizálásának folyamata folytatódjon”. Bár a fejlődő országok ellenérdekeltsége és ellenállása miatt nyíltan nem hirdet újabb kereskedelmi tárgyalási fordulót, gyakorlatilag rögzíti a kereskedelmi tárgyalások folytatását.

Már a bevezető említi a fenntartható fejlődés, azon belül a környezet védelmének fontosságát. A miniszteri nyilatkozat munkaprogramrésze pedig külön is foglalkozik a kereskedelem és a környezet kapcsolatával. Ez a szövegrész kitér a multilaterális környezetvédelmi megállapodások és a WTO-eljárások kapcsolatára. Általánosságban kijelenti, hogy a kereskedelem és a környezet egymást támogató jellegéről folytatni kell a tárgyalásokat, de hozzáteszi, hogy nem szabad prejudikálni a környezetvédelmi és az egyes WTO-kereskedelmi előírások kapcsolatát. Figyelembe kell venni továbbá, hogy nem minden WTO-tag csatlakozott a környezetvédelmi megállapodásokhoz. Ezen „kibúvós” megfogalmazások mögött az húzódik meg, hogy a WTO-t, különösen a

Vitákat Rendező Testülete tevékenységét sok kritika éri. Az egészségügyi és környezetvédelmi elővigyázatossági (óvatossági) elv érvényesítéséről, pontosabban annak vizzályára fordításáról van szó. A WTO gyakorlatában ugyanis nem az exportőröknek kell tanúsítaniuk, hogy az általuk szállított termékek az egészségre és a környezetre nem veszélyesek, hanem az importőr országnak azt, hogy károsak. A napnál is világosabb, hogy a WTO szabályai és eljárási gyakorlata az exportőrök (és a vásárlóként szereplő cégek) érdekét szolgálja, és veszélyes lehet az importőr ország környezetére.

A deklaráció a környezetvédelemmel kapcsolatos eszközök és szolgáltatások kereskedelmi vámjainak visszaszorítását szorgalmazza. A fejlődő országok érdekeire hivatkozva is szükségesnek tartja, hogy a környezetvédelmi előírások miatt ne lehessen korlátozni a piacra jutást, bár ennek kapcsán formailag azért a kereskedelem, a környezet és a fejlődés érdekeinek együttes érvényesítését említi. Kiemeli a fejlődő országok segítségének fontosságát a kereskedelmi és környezeti szabályok érvényesítésében. A dokumentum külön pontjában részletezi a fejlődő országoknak nyújtandó technikai és pénzügyi segítség, az OECD segélyeinek (DAC) fontosságát. A WTO maga pedig növelni fogja „kapacitásbővítő” technikai segítségnyújtását. (Ez alatt nem termelőkapacitásokat kell érteni, hanem a nemzetközi szabályok befogadásának és érvényesítésének elősegítését.)

A tanácskozáson külön dokumentum született a különböző nemzetközi kereskedelmet érintő korábbi szerződések továbbfejlesztéséről, a tárgyalások folytatásáról. Ezek között van az Egyezmény a közegészségügyi és növényvédelmi szabályokról (SPS). Az ezzel foglalkozó pont legfontosabb konkrét tartalma az, hogy egy korábban a fejlődő országoknak tett engedményt konkretizál. Arról van szó, hogy a fejlődők kérésére (a közegészségügyi és növényvédelmi érdekek védelmére hivatkozva) az SPS-egyezményben a piacliberalizálásnak „hosszabb távú teljesítési

keretet” szabtak. Most kijelentették, hogy rendkívüli esetektől eltekintve az átmeneti időn legalább hat hónapot kell érteni. Ugyanakkor ez a szöveg is nagyobb technikai segítségnyújtást ígér a fejlődő országoknak ahhoz, hogy gyakorlatilag is jobban kapcsolódhassanak be a tárgyalásokba, a nemzetközi szabványügyi szervezetek munkájába, s fokozott támogatást ígértek a piacnyitással kapcsolatos nemzeti szabályozásuk fejlesztéséhez. E mögött a szegény országok azon állandó kritikája húzódik meg, hogy anyagi okokból és megfelelő szakértők hiányában nem tudnak részt venni az összes tanácskozáson, s a szerződések szövegének kialakítására gyenge a befolyásuk.

Külön mellékletek határozzák meg a további tárgyalások menetrendjét és kereteit, többek mellett a Kereskedelmi és Környezeti Bizottságét.

Meg kell említeni, mert érdekes és jellemző, hogy a miniszteri deklaráció kiemeli a Bretton Woods-i intézményekkel, a Világbankkal és az IMF-el való együttműködés fontosságát, de az ENSZ-t ilyen vonatkozásban nem említi. Az ENSZ egyes szervezetei – legélesebben az emberi jogokkal foglalkozó bizottsága – gyakran kritika tárgyává teszik a kereskedelmi liberalizáció hatását az emberi jogokra, a foglalkoztatottságra és a környezetre. Hozzá kell tenni azonban, hogy az ENSZ vezetői egyértelműen támogatják a WTO erőfeszítéseit a kereskedelmi akadályok lebontására, még akkor is, ha esetenként maguk is utalnak társadalmi és környezeti „költségeire”.

A miniszteri értekezlet helyszíne szimbolikus volt. A globalizációkritikai mozgalmak, köztük a zöldek és például az amerikai és kanadai szakszervezetek utcai demonstrációi által is megzavart és a fejlődő országok szolgáltatás-kereskedelmi szerződéssel (TIPS) kapcsolatos ellenállása miatt kudarcos 1999. évi seattle-i miniszteri konferencia után a fejlett országok biztosra akartak menni. Jól előkészítették a napirendet, és a földgolyó egy nehezen megközelíthető zugába húzódtak vissza.

4.3. *Monterrey: nemzetközi konferencia a fejlődő országok finanszírozásáról*

A mexikói városban 2002 márciusában megtartott adósságkonferencia egyedülálló volt a maga nemében. Az ENSZ égisze alatt ötven állam és kormányfő és több száz miniszter jelenlétében vitatták meg a fejlődés finanszírozásának égető kérdéseit. Ez volt az első négyoldalú konzultációt lehetővé tevő konferencia a kormányzatok, a civil szervezetek, az üzleti szféra és a nemzetközi intézmények részvételével.

A legfontosabb gondolatokat és elveket a konferencia kormányok nevében aláírt nyilatkozata, az ún. monterrey konszenzus tartalmazza. E dokumentum első pontja rögzíti, hogy „Célunk a szegénység megszüntetése, a fenntartható gazdasági növekedés elérése, a fenntartható fejlődés elősegítése, mivel egy befogadó és teljes egyenlőségen alapuló gazdasági rendszert támogatunk.” A fenntarthatóság tehát központi elem. Drámaián hangsúlyozza a szöveg, hogy a fejlesztési célok finanszírozásához, beleértve az ENSZ millenniumi deklarációjának céljait, nem áll rendelkezésre elég pénzügyi segély. A nemzetközi fejlesztési célok – köztük a környezetvédelmi – teljesítéséhez új forrásokat kell mobilizálni, és azokat hatékonyabban kell hasznosítani (3. pont).

Ez a nyilatkozat is hangsúlyozza, hogy a globalizáció a lehetőségek és ugyanakkor a kihívások egész sorát hordozza magában. Az utóbbiak kapcsán a holasztikus megközelítés fontosságát húzza alá – „a fenntartható, a nemek egyenlőségére érzékeny, embercentrikus, a föld minden részére kiterjedő fejlődés” fontosságát (8. pont).

A további részekben a belső és a nemzetközi pénzügyi források mobilizálásának szükségességét és lehetőségeit, a nemzetközi kereskedelem húzóerejét, a pénzügyi és technikai segélyezés fontossá-

gát tárgyalja. A szövegben több helyen van utalás a fenntartható fejlődés, azon belül az emberi környezet védelmének fontosságára. Példaként egy érdekes, illúziót keltő mondat: „Arra ösztökéljük az üzleti szférát, hogy kötelezettségvállalásai során ne csupán a gazdasági és pénzügyi, hanem a fejlesztési, a szociális, a nemek egyenlőségét érintő és a környezeti vonatkozásokat is vegye számításba.” (23. pont)

A konszenzus szövege folytonosságot vállal a WTO dohai miniszteri értekezletével. Hangsúlyozza a kereskedelem szabadságának fontosságát, de ezen belül a fejlődő országok érdekeit és törekvéseit külön és határozottan is tartalmazza. Ennek kapcsán hangsúlyozza, hogy a fejlődő országok exportőreinek biztosítaniuk kell magukat a rizikók ellen, így a környezeti katasztrófák ellen is (C. fejezet, 26–38. pont).

Ugyancsak hangsúlyozza ez a dokumentum az ENSZ jelentőségét: „kiemelten fontosnak tarjuk az ENSZ pénzalapjait, programjait, szakosított szervezeteit, és egyértelműen támogatni fogjuk ezeket” (40. pont). „...Aláhúzzuk a globális gazdasági kormányzás (*governance*) fejlesztésének fontosságát és az ENSZ szerepének bővítését a fejlődés előmozdításában” (52. pont). Szorgalmazza, hogy a fejlett országok GDP-jük 0,7%-át fordítsák hivatalos segélyre, ezen belül a 0,15-0,2%-át a legelmaradottabb országok megsegítésére – ahogy az ENSZ harmadik, a legelmaradottabb országokkal foglalkozó konferenciája azt meghatározta. Szorgalmazza az adósságkönnyítést, ami pótlólagos fejlesztési forrást jelentene a fejlődő országoknak. Felhívja a Világbankot és a Nemzetközi Valutaalapot, hogy kiemelten kezeljék azon eseteket, amikor természeti vagy egyéb, például kereskedelmi sokk miatt válik egy ország fizetéseképtelenné (50. paragrafus).

Elhatározták, hogy a fejlődés finanszírozásának kérdését az ENSZ közgyűlése minden második évben napirendjére tűzi, és üdvözlük, hogy az ENSZ minden évben jelentést készít erről a kérdésről.

A konferenciát követően a donor-országok 2006-ig szólan 12 milliárd dollár pótlólagos forrást ajánlottak meg a hivatalos segélyek bővítésére.

Az adósságkonferencia jelentős volt a kérdéskör fontosságának tudatosítása szempontjából. Konkrét eredményei azonban nagyon szerények voltak, ha összevetjük azzal a dokumentummal, melyet az ENSZ főtitkárának szakértői csoportja a monterreyi konferenciát megelőzően készített.⁵ Ez több konkrét javaslatot tartalmazott: szorgalmazta a jelenleg 50-60 milliárd dolláros segélyek (ODA) duplázását, a nemzetközi valutaspekuláció és pénzügyi tranzakciók megadóztatását (a Tobin-adót), a széndioxid kibocsátására kivetett adót, az utóbbiakból segélyalapok képzését, az adózási kérdésekkel foglalkozó világszervezet (International Tax Organisation) létrehozását. Felvetették a „globális humanitárius minimum standard” bevezetésének szükségességét a humánkrízisek kezelésére. Ez utóbbiba beleértették a környezeti ártalmakkal és az élelmiszer-termeléssel kapcsolatos kutatást, a trópusi betegségekkel kapcsolatos gyógyszereket, a károsanyag-kibocsátás limitálását, a biodiverzitás megőrzését. Bevezették a „globális közjavak” terminológiát, melynek minden ember számára való biztosítása önmagában húszmilliárd dollár pótlólagos segélyt igényelne. „A munkaügyi és környezeti standardoknak legyen nagyobb szerepük, mint eddig... A környezetvédelem terén a jelenleg több szervezet között megoszló felelősséget egyetlen szervezetbe, a Nemzetközi Környezetvédelmi Szervezetbe kellene koncentrálni, mely a WTO, az IMF és a Világbank egyenlő partnere lenne.” Mindennek betetőzéseként majdnem egy világkormány (Commission on Global Governance) létrehozását javasolták a fejlesztési feladatok koordinálására.

A monterreyi konferencia a fejlődő országok körében heves kritikát váltott ki. Az adós országok egy csoportja pár

hétben belül ellenkonferenciát rendezett Afrikában. Az el nem kötelezett országok (a G 77-ek) 2003. évi manilai értekezletén is számos kritika hangozott el a fejlett országok segélynyújtásának méreteiről és gyakorlatáról. Figyelemre méltó továbbá, hogy a pár hónappal később megtartott johannesburgi csúcsvitájában erőteljesen megjelent a monterreyi konferencia eredményeinek újratárgyalására való törekvés.

4.4. Johannesburg: fenntartható fejlődés csúcsertekezlete

A konferencia két fő dokumentuma a Nyilatkozat a fenntartható fejlődésről és a Megvalósítási terv.

A nyilatkozat bevezetője szerint „elkötelezzük magunkat egy emberi, igazságos és gondoskodó globális társadalom mellett” (1. pont). A dokumentum utal a harminc éve rendezett stockholmi környezetvédelmi világkonferenciára, a tíz éve tartott Rio de Janeiro-i második tanácskozásra, ahol a tanácskozás elnevezésében a környezet mellett már a fejlődés szó szerepelt. A johannesburgi találkozó munkaanyagaiban pedig a szegénység, a társadalmi fejlődés kérdése vált a fenntartható fejlődés harmadik meghatározó összetevőjévé: „kollektív felelősséget vállalunk, hogy elősegítsük és erősítsük a fenntartható fejlődés kölcsönösen egymástól függő és egymást erősítő pilléreit – a gazdasági fejlődést, a társadalmi fejlődést és a környezetvédelmet –, helyi, országos, regionális és globális szinten” (5. pont). A nyilatkozat az előzmények között hivatkozik a WTO dohai konferenciájával és az ENSZ monterreyi adósságértékezletével fennálló folytonosságra.

A dokumentum vészharangot is kengat: „A világ természeti környezete továbbra is szenved. Folytatódik a biológiai sokféleség csökkenése, fogy a halálmány, az elsivatagosodás egyre több termékeny földet emészt fel, az éghajlatváltozás kedvezőtlen hatásai immár egyértelműek, a természeti katasztrófák egyre

⁵ Report of the High-Level Panel on Financing for Development.

gyakoribbak, a fejlődő országok egyre sebezhetőbbek. A levegő, a víz és a tenger szennyezése ártatlan életek millióit követeli.” (13. pont) Ezért és a szegénység megszüntetése érdekében az aláírók elkövetik magukat a fenntartható fejlődés mellett. E tekintetben hangsúlyozzák: „Támogatjuk az Egyesült Nemzetek mint a világ leginkább univerzális és reprezentatív szervezete vezető szerepét, mivel ez az intézmény van a legjobb helyzetben ahhoz, hogy elősegítse a fenntartható fejlődést.” (28. pont) Érdekes, hogy ez a deklaráció a társadalmi-gazdasági élet szereplői közül kiemelten foglalkozik a magánszféra vállalatának nem csupán környezeti felelősségével.

A Megvalósítási terv bevezetője is a komplex megközelítés fontosságából indul ki. Mindjárt a következő pontot a világszegénység megszüntetésének, a johannesburgi csúcs legfontosabb témájának szenteli. Hivatkozik a millenniumi célokra, és világszolidaritási alap létrehozását szorgalmazza, melynek függetlennek kell lenni a már korábbi segélyalapoktól. Ebben a részben van szó az életfeltételeket meghatározó környezetről, többek között a fenntartható mezőgazdasági technikákról, az elsivatagosodás elleni harcról, az ökoszisztéma stabilizálásáról, a tiszta ivóvízről, az olcsó és környezetkímélő energiaszolgáltatásról, ezen belül a biomasz-technológiákról.

A következő rész címe A fogyasztás és termelés fenntarthatatlan mintáinak megváltoztatása. Ehhez egy tízéves keretprogram létrehozását kezdeményezi „csökkentve a források felélése, a szennyezés, a hulladékképződés mértékét”. Felkarolja a „szennyező fizessen” elvet. Szól továbbá az új technológiákról, a fogyasztói tudatosságról és érdekvédelemről, a hulladékképződés megelőzéséről és az újrahasznosításról, a kemikáliák biztonságos kezelését biztosítani hivatott nemzetközi szerződésekről, a föld éghajlati változásainak kezelhetőségéről stb. A megvalósítási terv a legkonkrétabb feladatokként az ENSZ millenniumi nyilatkozatának

2015-ig meghatározott – fentebb már ismertetett – célkitűzéseit ismétli meg.

A viták során és a dokumentumokban figyelemre méltó megállapításokat tettek. Például kiemelték a fejlett országok történelmileg nagyobb felelősségét a fenntartható (fenntarthatatlan) fejlődésben. Ugyanakkor a segítségnyújtás előfeltételként a „jó kormányzást” jelölték meg. Az EU a fejlődő országokkal egy platformra került az USA ellenében az elővigyázatossági elv kereskedelmi alkalmazásának kérdésében. Ugyanilyen megoszlású szembenállás mutatkozott az egészséges vízellátás, pontosabban az ezt lehetővé tevő segélyalapok feltöltése kérdésében. (Faragó–Feiler 2002) Az USA – nem véletlenül – viszonylag alacsony szinten képviseltette magát a johannesburgi értekezleten.

A fenntartható fejlődés csúcstalálkozójának biztató határozottsága ellenére az igazság az, hogy – Kofi Annan ENSZ-főtitkár szavaival élve – „A világ környezeti állapota még mindig törekeny, a természet megőrzésére irányuló intézkedések távolról sem elégségesek. A globális finanszírozási és gazdasági tárgyalásokon a környezetet még mindig hívatlan vendégként kezelik. A jelentős fogyasztással járó életmód folyamatosan megterheli a föld természeti létfenntartó rendszereit. A tudományos és fejlesztési tevékenységek továbbra is elkeserítően alulf finanszírozottak, és nincsenek tekintettel a szegények problémáira. A fejlett országok különösen elmaradtak a Rióban tett ígéretek teljesítésében – legyen szó akár saját környezetük védelméről, akár a fejlődő világ megsegítéséről ahhoz, hogy a szegénység legyőzhető legyen.” (Szili–Faragó 2002, p. 4.) Elvi fogalmi szinten ugyan nagyobb az egyetértés, „de az értelmezésben és a következtetések levonásában jelentősek a különbségek. A tényleges felelősség vállalására, az együttműködés hatékonyságára, a legsürgetőbb feladatok meghatározására vonatkozóan pedig nemhogy csökkent volna, hanem tovább nőtt az egyes ország- és érdekcsoportok közötti távolság.” (*Ibid.*)

1. táblázat
A hivatalos fejlesztési segélyek (ODA) forrásai országoként, ebben a multilaterális segélyek, ENSZ-segélyek súlya

(nettó millió dollár és %)

	Az ODA növekedése (1999. évi árákon és árfolyamokon)		ODA a GNP %-ában	ODA összes (millió dollár)	Az ODA megoszlása 2000-ben (%)							
	1981-1990	1991-2000			2000	Bilaterális				Multilaterális		
			Kedvezményes hitel és adomány ^{a)}	Technikai segély		Hitel	Összesen	ENSZ	IDA ^{b)}	Egyéb ^{c)}	Összesen	
DAC-országok összesen	2,84	-0,18	0,22	53737	61,5	23,8	5,6	67,1	9,7	6,8	16,4	32,9
EU összesen	3,69	-0,77	0,32	25277	63,3	20,2	-1,6	60,6	8,6	5,6	25,2	39,4
Ausztria	3,55	2,51	0,23	423	61,5	20,6	-0,7	60,8	4,7	6,1	28,4	39,2
Belgium	0,37	-0,90	0,36	820	58,2	27,0	.	58,2	6,0	6,2	29,6	41,8
Dánia	4,20	3,67	1,06	1664	86,9	11,0	1,1	61,4	15,1	8,2	15,3	38,6
Finnország	15,18	-4,74	0,31	371	59,0	19,1	-0,5	58,5	16,7	13,7	11,1	41,5
Franciaország ^{d)}	5,95	-3,27	0,32	4105	75,9	31,3	-7,0	69,0	3,0	5,8	22,2	31,0
Németország	1,44	-1,55	0,20	5030	53,6	32,6	-0,2	53,4	7,7	7,6	31,3	46,6
Görögország	.	.	0,27	226	42,9	9,7	0,4	43,8	7,1	0,9	48,2	56,2
Írország	1,18	14,87	0,20	235	66,0	.	.	65,9	9,4	3,4	21,3	34,1
Olaszország	14,87	-7,61	0,30	1376	38,2	2,0	-10,8	27,4	14,7	0,0	57,9	72,6
Luxemburg	20,58	17,46	0,71	127	73,2	1,6	.	74,0	7,9	3,1	15,0	26,0
Hollandia	1,69	2,32	0,84	3135	74,4	18,5	-2,9	71,5	11,5	6,3	10,7	28,5
Portugália	.	5,00	0,26	271	118,1	33,2	-52,0	66,1	2,2	4,8	26,9	33,9
Spanyolország	.	5,70	0,22	1195	50,5	9,0	9,8	60,2	4,2	2,6	33,0	39,8
Svédország	2,85	-0,14	0,80	1799	67,9	3,9	1,1	69,0	13,8	8,3	8,9	31,0
Egyesült Királyság	-1,54	1,76	0,32	4501	56,9	15,2	3,2	60,2	8,0	5,7	26,1	39,8
Ausztrália	0,25	0,84	0,27	987	76,8	41,2	.	76,8	5,6	7,5	10,1	23,2
Kanada	2,91	-2,48	0,25	1744	67,9	20,2	-1,4	66,6	7,1	7,8	18,5	33,4
Japán	4,40	1,95	0,28	13508	42,0	18,0	30,3	72,3	9,7	8,5	9,5	27,7
Új-Zéland	-2,33	3,45	0,25	113	75,2	36,3	.	75,2	7,1	4,4	13,3	24,8
Norvégia	4,80	1,73	0,80	1264	75,0	8,8	0,7	73,8	16,5	2,5	7,2	26,2
Svájc	5,81	2,52	0,34	890	68,3	11,2	2,2	70,4	8,8	9,3	11,5	29,6
Egyesült Államok	0,42	-2,14	0,10	9955	81,3	43,4	-6,9	74,4	12,5	7,7	5,4	25,6
Arab országok												
ebből: Szaúd-Arábia	.	.	.	295		43,7		43,7		56,3		56,3
Kuwait	.	.	.	165		99,4		99,4		0,6		0,6
Egyéb fejlődő országok												
Korea	.	.	.	212		61,8		61,8		38,2		38,2
Kína, Tajvan	.	.	.	.		0,0		0,0		100,0		100,0

Megjegyzések: ^{a)} Technikai segéllyel együtt; ^{b)} International Development Association, (Nemzetközi Fejlesztési Társulás) mely a Világbank leányintézménye, de annál puhább feltételekkel nyújt hiteleket; ^{c)} Pénzügyi intézmények: lásd a 3. táblázatot; ^{d)} Franciaország tengeren túli megyéi (Guadeloupe, Francia Guayana, Martinique és Réunion) nélkül

Forrás: World Economic and Social Survey 2002. United Nations, NY. 2002. p. 316. és saját számítás.

2. táblázat
Az egyes országok hozzájárulása az ENSZ segélyalapjaihoz 2000-ben

	<i>(nettó érték, millió dollár)</i>
DAC-országok összesen	5212,5
EU összesen	2173,8
Ausztria	19,9
Belgium	49,2
Dánia	251,3
Finnország	62,0
Franciaország	123,2
Németország	387,3
Görögország	16,0
Írország	22,1
Olaszország	202,3
Luxemburg	10,0
Hollandia	360,5
Portugália	6,0
Spanyolország	50,2
Svédország	248,3
Egyesült Királyság	360,0
Ausztrália	55,3
Kanada	123,8
Japán	1310,0
Új-Zéland	8,0
Norvégia	208,6
Svájc	78,3
Egyesült Államok	1244,3

Forrás: Saját számítás az 1. táblázat alapján.

3. táblázat
A multilaterális fejlesztési intézmények kötelezettségvállalásai^{a)}
(1993–2001)

(millió dollár)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Pénzügyi intézmények	39709	40656	43516	44701	45760	57928	42770	37740	42290
Afrikai Fejlesztési Bank	2519	1655	802	823	1880	1742	1765	2617	3020
Ázsiai Fejlesztési Bank	5426	3864	5759	5878	9648	6208	5158	5912	5370
Karibi Fejlesztési Bank	71	56	110	99	54	122	153	184	119
Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD)	2103	2232	2616	2774	2625	2658	2784	2901	3276
Amerikaközi Fejlesztési Bank	6191	5298	7454	6951	6224	10403	9577	5479	8067
Nemzetközi Mezőgazdaság-fejlesztési Alap (IFAD)	383	364	414	447	430	443	434	409	434
Világbank-csoport	23016	27187	26361	27729	24899	36352	22899	20238	22004
Világbank (IBRD)	15098	16427	15950	15325	15098	24687	13789	10699	11709
Nemzetközi Fejlesztési Társulás (IDA)	5345	7282	5973	6490	5345	7325	5691	5861	6859
Nemzetközi Pénzügyi Testület (IFC)	2573	3478	4438	5914	4456	4340	3419	3678	3436
Az ENSZ szervei	3363	3537	3931	3726	3453	4290	4198	3803	4920
ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP) ^{b)}	1031	1036	1014	1231	1529	1764	1632	1458	1526
ENSZ Népesedési Alapja (UNFPA)	206	278	340	285	322	326	245	171	236
ENSZ Gyermekjóléti Alapja (UNICEF)	623	810	1481	1133	521	962	891	1016	1414
Világélelmezési Program (WFP)	1503	1413	1096	1077	1081	1238	1430	1158	1744
Összes bruttó kötelezettségvállalás	43072	44193	47447	48427	49213	62218	46968	41543	47210
Kötelezettségvállalás 1990-es vásárlóerőn számítva ^{c)}	44404	44639	43134	45685	49710	65493	51613	47751	55541

Megjegyzések: ^{a)} Hitelek, kedvezményes hitelek, adományok, technikai segítségnyújtás, alaptőke-részesedés. A kötelezettségvállalás kisebb, mint az 1. és 2. táblázatban szereplő forrás, mert nem tartalmazza a szervezetek saját működési költségeit; ^{b)} Ide értve a UNDP által adminisztrált alapokat; ^{c)} Az ENSZ fejlett országokra számított feldolgozóipari exportár indexével deflált bruttó kihelyezés 1990-es áron.

Forrás: World Economic and Social Survey 2002. United Nations, NY. 2002. p. 318.

4. táblázat
A DAC-országok bilaterális és multilaterális hivatalos segélyeinek megoszlása a kedvezményezett földrajzi térségek szerint
(1989–1990 és 1999–2000-ben)

(nettó millió dollár, kétéves átlagok, illetve %)

	DAC-segély összesen ^{a)}		Ebből a fejlődő országoknak		Ebből							
	1989-1990	1999-2000	1989-1990	1999-2000	Latin-Amerika		Afrika		Nyugat-Ázsia		Kelet- és Dél-Ázsia ^{b)}	
					1989-1990	1999-2000	1989-1990	1999-2000	1989-1990	1999-2000	1989-1990	1999-2000
Összesen	48651,5	50886,6	42319,6	38668,6	5043,4	5460,7	20252,2	15589,8	2700,4	1589,1	14323,6	16029,0
Megoszlás	(87,0) ^{c)}	(76,0) ^{c)}	100,0	100,0	11,9	14,1	47,9	40,3	6,4	4,1	33,8	41,5
Bilaterális	35805,4	36954,0	30307,2	27223,6	3988,6	4043,0	14048,8	10316,5	2395,5	995,8	9874,3	11868,3
Megoszlás	(84,6) ^{c)}	(73,7) ^{c)}	100,0	100,0	13,2	14,9	46,4	37,9	7,9	3,7	32,6	43,6
Multilaterális	12846,1	13932,6	12012,4	11445,0	1054,8	1417,7	6203,4	5273,3	304,9	593,3	4449,3	4160,7
Megoszlás	(93,5) ^{c)}	(82,1) ^{c)}	100,0	100,0	8,8	12,4	51,6	46,1	2,5	5,2	37,0	36,4

Megjegyzések: ^{a)} Egyes európai országoknak nyújtott és nem meghatározott irányú segélyekkel együtt; ^{b)} A közép-ázsiai átalakuló országokkal együtt; ^{c)} A fejlődő országok súlya a DAC-segélyekben. (Magyarázat a dolgozat szövegében.)

Forrás: World Economic and Social Survey 2002, United Nations, NY. 2002, p. 317. alapján saját számítások.

5. táblázat
Az ENSZ segélyalapjainak megoszlása a kedvezményezett földrajzi térségek szerint^{a)}, 1998-ban

(millió dollár, nettó érték és %)

	UNDP	UNFPA	UNICEF	WFP	Egyéb ^{b)}	Mindösszesen	
						Összeg	%
						Összesen	608
Kelet-ázsiai és csendes-óceáni térség	85	32	57	32	62	268	10,5
Dél-Ázsia	70	29	68	48	43	258	10,1
Közél-Kelet és Észak-Afrika	129	45	149	24	431	778	30,4
Fekete-Afrika	247	74	149	117	216	803	31,4
Latin-Amerika	43	25	44	48	161	321	12,5
Európa és Közép-Ázsia	35	1	23	1	60	129	5,0

Megjegyzés: ^{a)} A 3. táblázathoz képest azért alacsonyok az itt szereplő segélyösszegek, mert ezúttal a tényleges felhasználásról van szó és feltehetően itt nem szerepelnek az adott ENSZ szervezetek saját helyi fenntartási-működési költségei; ^{b)} ENSZ Menekültügyi Főbiztos Hivatala (UNHCR), a Menekült Palesztinok Segélyalapja (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East) és az ENSZ Technikai Segítségnyújtási Programja (United Nations Regular Programme for Technical Assistance).

Forrás: World Development Indicators 2000, The World Bank 2000, p. 352.

REFERENCIÁK

Segélyezés

Financing for Development. Proceedings of a Workshop of the G24 held in Nigeria House, New York. The OPEC Fund Pamphlet Series No. 33, 2002, Vienna.

Szigetvári Tamás (1999): 'Adni érdemes! A nemzetközi segélyezés gyakorlata'. *Cégvezetés*, május, pp. 106–110.

World Development Indicators 2000. The World Bank, 2000.

World Development Report 2003. The World Bank, 2003.

World Economic and Social Survey 2002. United Nations, 2002.

UNDP

UNDP Resources. www.undp.org

UNDP Thematic Trust Fund. www.undp.org

UNEP

UNEP Achievements. www.unep.org/Documents/Default.asp?Document

UNEP in 2002. www.unep.org

Az ENSZ millenniumi deklarációja

Human Development Report 2001. UNDP 2001.

Millennium Development Goals. www.developmentgoals.org

United Nations Millennium Declaration. www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm

We the Peoples. The Role of the United Nations in the 21st Century. www.un.org/millennium/sg/report/summm.htm

Doha. A WTO miniszteri konferenciája

Doha Declarations. Doha Development Agenda. WTO 2002.

Susan George (2001): *Remettre l'OMC a sa place*. Les Petits Libres No. 34. Édition mille et une nuits. 111 p.

Susan George (2002): *La Conférence Ministérielle de Doha*. Kézirat, 14 p.

Monterrey. Nemzetközi konferencia a fejlődés finanszírozásáról

Following-up Process to the International Conference on Financing for Development. www.un.org/esa/ffd/

Report of the High-Level Panel on Financing for Development. www.un.org/report/financing/recommendations.htm és www.un.org/report/financing/summary.htm

Report of the International Conference on Financing for Development. Monterrey, Mexico, 18–22 March 2002. UN. 2002.

Johannesburg. A fenntartható fejlődés csúcsertekezlete

Faragó Tibor – Feiler József (2002): *Fenntartható fejlődési világtalálkozó. A nemzetközi tárgyalások legkritikusabb témái és kompromisszumai*. Ezredforduló. Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián, 4. sz. pp. 10–16.

Johannesburgi nyilatkozat a fenntartható fejlődésről. Ibid. pp. 31–33.

Szili Katalin – Faragó Tibor (2002): *A johannesburgi világtalálkozó jelentősége és üzenete*. Ibid. pp. 3–5.

Világtalálkozó a fenntartható fejlődésről. Végrehajtási terv. Részletek. Ibid. pp. 33–36.